

ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Соціалізація дітей із загальним недорозвиненням мовлення в умовах дошкільного навчального закладу розглядається нами як процес становлення дитячої особистості в системі соціальних взаємин дітей дошкільного віку в різних ситуаціях взаємодії. Оскільки мова йде про педагогічні умови соціалізації дошкільника із загальним недорозвиненням мовлення в дошкільних навчальних закладах, саме в той період, коли в дитини формуються соціальні якості, знання, вміння, навички, що дають їй змогу стати дієздатним учасником соціальних відносин, формується уявлення про себе, своє «Я», навколишній світ через спілкування з близькими дорослими та однолітками важливо не допустити щоб такий важливий процес як соціалізація особистості проходив без допомоги кваліфікованого педагога.

Соціалізація дітей із загальним недорозвиненням мовлення потребує делікатного та професійного спрямування. Аналіз наукових підходів до визначення проблем соціалізації дошкільників із порушенням мовлення дав змогу виокремити, що у структурному плані соціалізація дітей із загальним недорозвиненням мовлення є системним утворенням, і включає в себе емоційно-вольовий критерій із показниками: емоційні реакції на дефект свого мовлення; здатність до співчуття, співпереживання іншим дітям з дефектом мовлення; вимогливість до себе, самовладання, впевненість у своїх силах.

Емоційні реакції на дефект свого мовлення значною мірою залежать від ступеня фіксованості, як самої дитини так і оточуючих на дефекті мовлення, або, іншими словами, соціальний розвиток дитини відбувається на базі емоцій, якими вона поєднана з її оточенням.

Інтенсивний розвиток особистості дошкільника визначає глибокі зміни в його емоційній сфері. Якщо у ранньому віці емоції зумовлювались безпосередньо оточуючими впливами, то у старшого дошкільника вони починають опосередковуватись з його ставленням до тих чи інших явищ [3]. При появі опосередкованості емоцій, вони стають більш узагальненими, усвідомленими, керованими. Внаслідок усвідомлення власних особистісних якостей, зокрема присутність мовного дефекту та неспроможні правильно оцінити поведінку виникають такі проблеми, як емоційні реакції на дефект свого мовлення.

Усвідомлення мовленнєвого дефекту, фіксованість на ньому вивчалися у дітей із заїканнями (С.С. Ляпідевський, СІ. Павлова, В.І. Селівестров, Л.О. Зайцева) та у дітей з порушеннями мовлення (О.С. Орлова, Л.Є. Гончарук). Дослідники вирізняють три варіанти емоційного ставлення дітей з порушеннями мовлення, до свого дефекту: байдуже, помірностримане, безнадійно-розпачливе; також вони виокремлюють три варіанти вольових зусиль боротьби з ним: відсутнє, має місце, перероджується у нав'язливі дії та стан[2].

В.І. Селівестров визначив такі ступені фіксування дітей на власному дефекті:

— нульовий, який полягає в тому, що діти не відчують власної неповноцінності внаслідок недоліків мовлення і не зважають на них. Вони охоче контактують з однолітками й дорослими, знайомими й незнайомими людьми. При цьому у них немає натяку на ніяковість або на образу;

— помірний: діти переживають свій дефект, усіляко маскують його, вдаючись до хитрощів. Однак усвідомлення дітьми недоліку не спричинює постійного відчуття власної неспроможності, коли кожен крок і кожен вчинок оцінюються через призму дефекту;

— виразний: діти постійно фіксуються на власному мовленнєвому дефекті, болюче переживають його, свою діяльність оцінюють із позиції власних

мовленнєвих невдач. Їм притаманне заглиблення у хворобу, самоприниження, хворобливе уявлення, нав'язливі думки та виразний страх мовлення [5].

Розлади особистісної сфери у дітей з порушенням мовлення негативно впливають на їх соціалізацію, чим зумовлюють порушення поведінки, що призводить до соціальної дезадаптації. Таким чином такі фундаментально важливі для гуманної поведінки емоції, як співпереживання та співчуття, що є для нас другим показником, формуються в дитинстві в процесі спілкування, коли розвивається емоційна регуляція міжособистісних взаємин, зростає взаєморозуміння, виникають людські емоції, тобто відбувається становлення особистості.

Проте це не означає, що тільки включення дитини в процес спілкування забезпечує виникнення в неї відповідних емоцій. Виховання співпереживання потребує певних форм організації спілкування. Саме тому актуальним є виховання співпереживання у дошкільників. Однією із специфічних особливостей дітей дошкільного віку є саме невміння правильно визначати емоційний стан іншого, що й ускладнює розвиток співпереживання.

У дослідженнях проведених під керівництвом Г.П. Лаврентьєва, виявлено, що пережиті з приводу негативного ставлення до себе однолітка неприємні почуття заважають формуванню здатності бачити іншого, розуміти стан, який він відчуває, і співпереживати йому. У дітей у відповідь виникає байдужість до іншого, до його труднощів, неприязнь іноді навіть агресія. Переживання байдужості або негативне ставлення до себе роз'єднують дітей, поглиблюють між ними відчуження, небажання спілкуватися, контактувати з однолітками. Діти ж, які відчули доброзичливість однолітків, поводити себе інакше, вони співчували дитині, яка перебувала в скрутному становищі [4].

Як зазначає дослідниця: «Пережите дітьми позитивне ставлення до них ровесників сприяє вмінню розуміти іншого, проникнутися до нього турботою. Добрі почуття людей, які оточують дитину, пробуджують в неї відгук на емоційний стан іншого, формуючи співпереживання в неї, доброзичливість,

бажання спілкуватися, радість, яку вони приносять іншим, стимулює їх на нові добрі вчинки, закріплює бажання бути хорошим» [].

Отже, пережите позитивне ставлення до себе ровесника розвиває співпереживання та співчуття, що позитивно позначається на соціалізації особистості дитини в цілому та визначає третій показник, а саме вимогливість до себе, самовладання, впевненість у своїх силах.

Одним із завдань педагога є формування у дітей впевненості в собі і в своїх силах, а також позитивного ставлення до себе і до навколишнього світу [1]. Особливого значення це завдання набуває стосовно дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Адже у таких дітей порушення мовлення викликає почуття незручності, заважає заводити друзів і залишає слід на все життя.

Отже, для нормального розвитку кожна дитина має потребу перебувати в атмосфері любові і психологічному благополуччі та захищеності, що в свою чергу підкреслює роль педагога, яка повинна бути націлена на зміцнення впевненості дитини в собі, розуміння нею своїх індивідуальних особливостей і можливостей в спілкуванні з однолітками.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – К: Либідь, 2003. – 187 с. – (Особистісно орієнтований підхід: теоретико – технологічні засади).
2. Конопляста С. Ю. Логопсихологія / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак. – К: Знання, 2010. – 293 с. – (навч. посіб).
3. Лаврентьєва Г.П. Практична психологія для вихователя / Т.М. Титаренко, А.Я. Невзгляд. – К: ВІПОЛ, 1993 – В.2. – 40 с. – (навч. посіб).
4. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К: Кондор, 2009. – 576 с. – (Підручник.).
5. Шипицина Л. М. Некоторые особенности эмоционально-личностных качеств у младших школьников с общим недоразвитием речи / Л. М. Шипицина, Л. С. Волкова. // Дефектология. – 1993. – №4. – С. 4–12.